

VAJDASÁGI ÍRÓPORTRÉK

Penovác Endre és Szajkó István rajzai

Harminc vajdasági író portréja fölött tarthatunk szemlét e kötet lapjain, a portréfestők, Penovác Endre és Szajkó István arcokat figyelő, mozdulatokat elleső, jellemet felmutató rajzai, a ceruza, a toll vagy éppenséggel a pasztellkréta fűrkésző vonalai nyomán. Nem a leltárkészítés, a lexikoni címszavak teljességének igényével készült a vajdasági magyar irodalom e képzeletbeli mappája. Azoknak az íróknak a portréi láthatók itt, akikkel a festők az utóbbi néhány esztendőben leginkább kapcsolatban álltak, s akiről nekik a kép kifejezőerejével is volt közölnivalójuk. Legtöbb esetben ezek a képek emlékezőek egy-egy írói arcra, magukról megfeledkezett mozdulatokra, arcjátékokra; pillanattörédek, többnyire „sebtében” készült portrék, s csak ritka kivétellel beállított modellpózok.

A látvány tiszteletében fogantak ezek a rajzok, s noha más-más stílusban, mégis mindkettőjüknél annak a portréi alapkövetelménynek a szellemében, hogy először: kép legyen, másodsor: hasonlítson. S éppen ezen a ponton támadhat vita, hogy melyik az először, melyik a másodsor. Medgyessy Ferenc, aki annak idején, 1924-ben a mi bácskai kisvárosunkban, Verbászon barátjáról, a festő Pechán Józsefről készített plakettet, mondta: „A legtöbb megrendelő alig várja, hogy hasonlítson, aztán bánja is a többit. Nem tudja, mi kell még egyéb. A szakembert pedig éppen az az »egyéb« érdeklí elsősorban, ami átmenti azt a későbbi korok számára.” Úgy érezzük, ennek a tudatában fogantak az itt sorakozó portrék is, amelyeknek közös nevezőjük a rezonancia, a mozgás. Mert mindkettőjüknél a vonal ritmikus mozgására kell felfigyelnünk, Penovác Endrénél a hullámvonalakéra, Szajkó Istvánnál pedig a szabálytalan, szálkás grafikongörbékét követőkre. Mindkettőjüknél az arcél, a gömbölyű fej csak ürügy, hogy a formák átforduljanak az itt nem látható, de világosan érzékelhető másik oldalra, amelyet csak sejtethünk, érezhetünk. Művészeink éppen ezt formázzák meg, ki-ki a maga stílusában, a döbbenetes egyéni vonások kiemelésével. Valóságos „novellák” például Szajkó kettős portréi vagy Penovác árnyalásai. Ezek a képeken az írók nem „állnak be” modellnek, minthogy nem is állhattak be, mert a festők „csupán” a megtérő mozgást lesik el, s teszik ezt olykor gyengéd, látomásos módon, amikor szinte elmosódnak a belső formák, olykor pedig, mintegy ellenpontozva mindezt, erőteljes, vastag fekete vonalakkal, amelyek nem az erő demonstrálására, hanem a „fény” szikráztatására, egyfajta tragikus vészharang megkongatására szolgálnak.

Nem vagyok művészettörténész, csak szépíró, aki érzéseinél aligha tud többet elárulni, s azzal ajánlom az „olvasó” szíves figyelmébe ezt a könyvet, hogy a rajzokat nézegetve jusson eszébe: a portrék ott születtek, ahol a bizonytalanság lett úrrá, e tájegység íróinak felelősségvállalása most jelentősebb, mint bármikor, mert nem messze otthonuktól lánokban vagy már romokban áll a világ, amelyben az írói képzelet a hőseit még tegnap mozgatta. Onnan jöttünk, ahol egy ideje hiába a szó, hiába a kép, a rombolni vágyó erőt nem tudta legyőzni a művészi óva intés. A jövőnkért való aggodás is leolvasható ezekről a portrékról, még azokról is, amelyeken esetleg szelíden néz vissza ránk a költő, vagy békeken szelelőnek tűnik a pipa az író kezében. S ez olvasható ki a kötetbe válogatott szövegekből is. Jövőnkért való aggodásunkban nem vagyunk egyedül, bizonyítja a most megrendezett kiállítás s az ennek nyomán született könyv. Mindkettőért köszönetet mondok a jugoszláviai magyar írók és a Forum Könyvkiadó nevében a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeumnak s a kiállítást és a könyvmegjelenést egyként támogató intézményeknek és alapítványoknak.

BORDÁS Győző